مقایسه رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در ایران و برخی از کشورهای جهان[۱]

فرزانه حاجی حیدری[۲]
پریوش جعفری[۳]
حمیدرضاآراسته[۴]

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

تاریخ دریافت: ۱۳۹٤/۸/۳
تاریخ پذیرش: ۱۳۹٥/۱۱/۱٤

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

چکیده

دوره های دکتری تخصصی یکی از مهم ترین مقاطع آموزشی برای تربیت نیروی انسانی متخصص و پیشرفت جوامع محسوب می شوند و در سالهای اخیر به میزان فزاینده ای رشد کمی داشته اند. در این پژوهش با استفاده از روش کتابخانه ای– اسنادی و با رویکردی تطبیقی، اهداف و رسالت های دوره های دکتری تخصصی در ایران با دانشگاه‌ها در سایر کشورهای جهان بررسی و مورد مقایسه قرار گرفته است. این پژوهش از نظر هدف کاربردی، از نظر گردآوری داده ها توصیفی_ تحلیلی است که برای این منظور از روش مطالعه جرج بردی شامل چهار مرحله توصیف، تفسیر، همجواری و در نهایت مقایسه داده های بدست آمده استفاده شده است. جامعه مورد مطالعه تحقیق شامل اسناد و آیین نامه ها و مدارک مربوط به اهداف و رسالت های دوره های دکتری تخصصی در ایران و سایر دانشگاه‌ها در کشورهای مختلف جهان می باشد و نمونه آماری به شکل هدفمند انتخاب شده است. ابزار گردآوری داده های پژوهش منابع کتابخانه ای و سایت های اینترنتی بوده و برای تحلیل داده های گردآوری شده از روش کدگذاری و مقوله بندی استفاده شده است. نتایج بررسی ها نشان داد که بیشترین تمرکز اهداف و رسالت های دوره های دکتری تخصصی در ایران و دانشگاه‌ها درسایر کشورها بر اجرای کارکرد پژوهشی این دوره ها، انجام پژوهش های اصیل، تولید علم و گسترش مرزهای دانش و تربیت نیروی انسانی برای ایفای نقش به عنوان مدرس دانشگاه، پژوهشگر و سایر مشاغل تخصصی در سازمان های دیگر می باشد. این در حالی است که بسیاری از دانشگاه‌ها در سایر کشورها کسب مهارت های مختلف چون مهارت رهبری علمی، نقد و داوری آثار علمی، کارگروهی و تیمی، ارتباط و تدریس

---

[۱]. این مقاله برگرفته از رسالهٔ دوره دکتری تخصصی رشته مدیریت آموزش عالی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران می باشد.

[۲]. دانش آموخته دکتری تخصصی مدیریت آموزش عالی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

[۳]. دانشیار گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. مسئول مکاتبه: (pjaafari@yahoo.com)

[٤]. استاد گروه مدیریت، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

مؤثر، نگارش آثار علمی، کار آفرینی را از جمله اهداف دوره های دکتری تخصصی عنوان نموده اند. اما در ایران توجه به این آموزش ها کمتر در هدف گذاری ها مورد توجه قرار گرفته است.

واژگان کلیدی:

آموزش عالی، تحصیلات تکمیلی، دکتری تخصصی، رسالت ها و اهداف دکتری تخصصی

مقدمه

دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی پیوسته بعنوان بالاترین مرکز اندیشه ورزی و تولید علم جامعه، با حضور و فعالیت اندیشمندانه متفکران، دانش پژوهان ودانشجویان در اعتلای علمی و جهت بخشیدن به حرکت های فکری، اعتقادی ،فرهنگی و سیاسی جامعه نقش اساسی دارند. دانشگاه به عنوان اولین پایگاه تولید و انتقال دانش نقش اساسی خود را در دو بستر تولید علم(پژوهش) و انتقال علم(آموزش) و کاربرد آن(خدمات اجتماعی) ایفا می کند. در عصر جدید و در کشاکش رقابت میان جوامع، برتری کشورها به میزان بهره مندی آنان از علم و دانش روز بستگی دارد و در نهایت کوشش علمی و برخورداری از فناوری است که زاینده نیروی انسانی خلاق و کارآمد، به عنوان اصلی ترین عامل دست یابی به توسعه است. برتری یک کشور بیش از آنکه به منابع طبیعی یا ظرفیت های موجود صنعتی متکی باشد، به میزان بهره مندی آن کشور از علوم و فنون و به پویایی نظام آموزش عالی آن کشور بستگی دارد (صادقی، محتشمی و میری، ۱۳۸۹). بنابراین توسعه دانایی محور نیازمند تربیت نیروی انسانی توانمندی است که انتظار می رود بخش مهمی از آن در دانشگاه‌ها و به ویژه در قالب دوره های تحصیلات تکمیلی و دکتری تخصصی تحقق یابد (صادقی راد، ۱۳۸۸).

برای سرعت بخشیدن به توسعه همه جانبه، جوامع صنعتی پس از جنگ جهانی دوم ازگسترش تحصیلات تکمیلی که به شکل کنونی آن که بیش از یک قرن قبل در دنیا رشد یافته است، به عنوان یک راهبرد بهره بردند. در کشور ایران نیز در پاسخ به فرآیند رو به رشد جهانی شدن و رقابت تنگاتنگ کشورها برای دستیابی به اقتصاد دانش بنیان، گسترش دوره های تحصیلات تکمیلی به عنوان یکی از الزامات توسعه کشور طی دهه گذشته شتاب مضاعفی گرفته که حاصل آن تأسیس رشته های تحصیلی مختلف در مقطع دکتری ورشد قابل ملاحظه دانشجویان آن در سالهای اخیر است.

براین اساس در سالهای گذشته بسیاری از اصلاحات ساختاری و برنامه ای، با جهت گیری هایی نظیر تقویت دوره های تحصیلات تکمیلی ،ایجاد فضای علمی و فرهنگی برای توسعهٔ دانش و مهارت های فردی و اجتماعی دانشجویان، حمایت از افزایش تولیدات و یافته های علمی استادان و پژوهشگران

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

ایرانی و ارتباط بیشتر دانشگاه با صنعت و دیگر نهادهای اجتماعی به گونه ای هدفمند مورد توجه قرار گرفته است. این در حالی است که در طی این دوران «بهبود و ارتقای کیفیت» یک سیاست مهم محسوب شده است؛ اما به دلیل نداشتن رویکرد روشن و مناسب، همواره سیاست ها و برنامه های توسعه و بهبود کیفیت در بلاتکلیفی به سر برده است (ابراهیم آبادی، ۱۳۸۱).

انتقال آنچه سرمایه علمی یک دانشجو را تشکیل می دهد، از مهمترین کارکردهای دانشگاه به شمار می رود. چرا که دانش آموخته با در اختیار داشتن ذخیره علمی غنی می تواند در عرصه فعالیت اقتصادی و حتی علمی وارد شده و به کنش علمی بپردازد. این امر نتیجه قهری دیگری نیز در بر دارد و آن اقتدار ناشی از تخصص خواهد بود (ریاضی، ۱۳۹۲).

اقتدار ناشی از تخصص و به دنبال آن توسعه دانایی محور و پیشرفت در علم و فناوری آرمانی است که همه کشورها دستیابی به آن را در نظام آموزش عالی خود جستجو می کنند. بدین منظور نظام های آموزش عالی در درون خود رشته ها و مقاطع مختلف تحصیلی را طراحی نموده اند. مطالعه نظام های آموزش عالی در سراسر جهان نشان می دهد که اکثریت دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی تربیت دانشجویان را در قالب چهار مقطع تحصیلی کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری تخصصی تعریف نموده اند که دو مقطع آخر یعنی کارشناسی ارشد و دکتری تخصصی به عنوان مقاطع تحصیلات تکمیلی نامیده می شوند.

صاحبنظران و اندیشمندان آموزش عالی بر این باور هستند که دورهٔ دکتری تخصصی از دو جهت از اهمیت بسزایی برخوردار است. اول از لحاظ نقشی که این دوره در نوسازی حرفه علمی ایفا می کند و دوم از نظر تأثیر آن در تربیت نیروی کار ماهر مورد نیاز جوامع و اقتصادهای دانش بنیان (یونسکو،۲۰۰۸). آموزش در دورهٔ دکتری از ارزش علمی بسیار بالایی برخوردار است و نقش مهمی در گسترش نوآوری و رشد جوامع ایفا می کند. علاوه بر این، دانش آموختگان این دوره از مزایای درآمد بالاتر و فرصت های شغلی عالی بهره مند می گردند (اسمیت و همکاران[۱]،۲۰۱۰). در همین راستا فعالیت دانشجویان دکتری بخش مهمی از تلاش پژوهشی دانشگاه‌ها را تشکیل می دهد و سهم قابل ملاحظه ای در عملکرد پژوهشی مؤسسات دانشگاهی دارد. لذا از آنجاکه کیفیت عمل راهنمایی دانشجویان دکتری تخصصی اثر مهمی بر نتایج آنان دارد (کالن و همکاران ،۱۹۹٤، به نقل از عزیزی، محمدی، باقری، ۱۳۹۲)، دانشگاه‌ها تمایل دارند تا اثربخشی و کارایی راهنمایی دانشجویان دکتری را تا حد ممکن بهبود ببخشند.

[۱] Smith et al.

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

اگرچه شواهد علمی زیادی مبنی بر اینکه چگونه دانش آموختگان تحصیلات تکمیلی برای اقتصاد و صنعت ارزش افزوده ایجاد می کنند وجود ندارد؛ اما این توافق همگانی وجود دارد که آنها در کامیابی اقتصادی و تجاری جوامع سهیم هستند. در این زمینه نتایج مطالعه کانور و براون[۱] (۲۰۰۹) مؤید آن است که از نظر کارفرمایان دانش آموختگان کارشناسی ارشد و دکتری ارزش افزوده قابل ملاحظه ای را برای سازمان های محل کار خود به ارمغان می آورند. رساله ها و پایان نامه های تحصیلات تکمیلی یکی از راههای تدوین طرح تحقیق، پیشبرد فعالیت های محقق مطابق رویکردهای تولید علم، نیل به یافته های جدید علمی، طرح افکار، فرضیات، الگوها و نظریات علمی و ارزیابی قابلیت آنها در عمل است (حمیدی زاده،۱۳۸۷، به نقل از عزیزی و همکاران،۱۳۹۲).

نکته قابل ذکر در بحث دوره های دکتری تخصصی توجه به این موضوع است که کیفیت برگزاری این دوره ها و دستیابی به نتایج مورد انتظار از تربیت دانشجویان در این مقطع به میزان زیادی تحت تأثیر دیدگاه و انتظارات برنامه ریزان و مجریان آموزش عالی از برگزاری این دوره ها می باشد. بدیهی است که در هر برنامه ای رسالت ها و اهداف اولیه و به دنبال آن برنامه هایی که برای رسیدن به این اهداف طراحی می شود، نشان دهنده میزان عزم متولیان در رسیدن به نتایج رضایت بخش می باشد. این موضوع در مورد دوره های دکتری تخصصی نیز صادق است. مطالعه دانشگاه‌هایی که در امر تربیت دانش آموختگان شاخص در تمامی مقاطع و به ویژه تحصیلات تکمیلی صاحب نام و برند هستند، نشان می دهد که هدف گذاری و برنامه ریزی انجام شده از ابتدا و بطور دقیق رسیدن به سطح قابل قبولی از کیفیت ممتاز را نشانه گرفته است.

بنابراین مطالعه و مقایسه رسالت ها و اهداف آموزش عالی در مقطع دکتری بین ایران و سایر کشورها می تواند چارچوب مناسبی را در اختیار علاقه‌مندان قرار دهد تا با مطالعه و مقایسه هر گروه بتوانند نقاط مشترک و مورد تفاوت را بررسی و شناسایی کرده و با بهره‌گیری از رویکرد نظام های موفق در زمینه تربیت دانشجویان دکتری تخصصی در جهت بهبود وضع موجود گام بردارند.

از این رو در این پژوهش پاسخ گویی به سؤالهای زیر مد نظر است:

۱. رسالت ها و اهداف دوره‌های دکتری تخصصی در ایران چیست؟

۲. رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در دانشگاه‌های سایر کشورهای جهان چیست؟

۳. وجوه اشتراک و تفاوت رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در ایران و دانشگاه ها درسایر کشورهای جهان چیست؟

[۱] Brown

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

آشنایی با مفهوم دکتری تخصصی

معنی درجهٔ کارشناسی[۱] این است که دریافت کننده، آموزش عمومی[۲] دیده است. در حالیکه درجهٔ کارشناسی ارشد[۳]، مجوزی برای عمل کردن[٤] است. این درجه به معنی عمل به علم دین است اما اکنون درجه های کارشناسی ارشد در تمام رشته ها وجود دارد. درجه کارشناسی ارشد مشخص می کند که دارندهٔ آن دانش پیشرفته ای در یک زمینهٔ تخصصی دارد (فیلیپ و پاف[٥]،۱۹۹٦). دکتری تخصصی یا PhD ، در واقع مخفف واژهٔ لاتین Philosophiae Doctor یا Doctor of Philosophy و یا D.Phil به معنی دکتری تخصصی در علوم می باشد. در حقیقت این مدرک نشان دهندهٔ "بالاترین درجه علمی"در علم مورد نظر یا "صاحب فلسفه و اجتهاد علمی در دانش مورد نظر" می باشد. مدرک دکتری تخصصی بالاترین مدرک آکادمیک دانشگاهی در جهان است که معمولاً در رشته‌های علوم پایه، علوم انسانی، کشاورزی و منابع طبیعی، فنی و مهندسی، هنر و پس از گذراندن مدارج کارشناسی، کارشناسی ارشد و گذراندن مجموعه ای هماهنگ از فعالیت های آموزشی و پژوهشی و ارائه یک نوآوری در قالب رساله دورهٔ دکتری به افراد اعطا می شود (فیلیپ و پاف، ۱۹۹٦). درجه دکتری[٦] به معنی مجوز آموزش دادن و پژوهش به عنوان عضو هیأت علمی در دانشکده است. این تعریف به این معنی نیست که تدریس و پژوهش در دانشگاه تنها دلیل گرفتن درجهٔ دکتری است، زیرا درجه دکتری بر مسیر ترقی شغلی گسترده‌تری در خارج از محیط دانشگاهی دلالت دارد و بسیاری از دارندگان درجه دکتری پست‌های آموزشی ندارند. دارنده درجه دکتری می‌تواند در سازمان، مسئولیت مطالعه‌ای تحقیقی را به عهده گیرد و کمک‌های ارزشمندی به زمینه مورد مطالعه کند (فیلیپ و پاف ،۱۹۹٦). داشتن درجه دکتری به معنی متخصص بودن در زمینه مورد مطالعه است. همچنین درجهٔ دکتری به «کمک جدید به دانش حوزه تخصصی داده می شود». در مقررات دانشگاه‌ها برای درجه بندی پایان نامه ها- توسط هیأت داوران- معمولاً به «کار مستقل»[۷]، «کمک معنی دار»[۸] و «کمک جدید» اشاره می کنند (فیلیپ و پاف،۱۹۹٦).

به طور کلی دورهٔ دکتری تخصصی از دو دیدگاه قابل بررسی است. دورهٔ دکتری تخصصی به عنوان یک محصول و دکتری تخصصی به عنوان یک فرآیند.

---

۱ Bachelor's Degree
۲ General education
۳ Master's Degree
٤ Licence to Practise
٥ Philips & Pugh
٦ Degree of Doctor of Philosophy
۷ Unaided work
۸ Significant contribution

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]
[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

دورهٔ دکتری تخصصی به عنوان یک محصول: اصلی ترین محصول قابل لمس و عینی رساله ای است که هر دانشجو باید ارائه دهد و نشان دهندهٔ بخش مهمی از یک پژوهش اصیل و آزموده شده در فرآیند دفاع می باشد. دانشجو با ارائه پایان نامه دوره دکتری به محققی آماده‌تر و پیچیده‌تر در مقایسه با ارائه پایان نامه کارشناسی ارشد تبدیل می‌شود (رودستام و نیوتن[۱]، ۱۹۹۲). پایان نامه دکتری باید کمکی متمایز[۲]به دانش موضوع را شکل دهد و شواهد نو بودن آن را ارائه کند. این کمک جدید با کشف واقعیات جدید و تمرین قدرت نقد و بررسی مستقل نشان داده می شود (کریر[۳]، ۱۹۹٦).

نکتهٔ قابل توجه این است که هر مؤسسهٔ آموزش عالی جهت تبیین ماهیت دکتری تخصصی، انتظاراتی که از این دوره می‌رود و روش‌ها و چارچوب صلاحیت‌ها؛ دارای مقررات و دستورالعمل‌های مشخص و مدون می باشد. این امر همچنین در رشته های گوناگون نیز با هم تفاوت دارد.

مالینز و کیلی[٤] (۲۰۰۰)، یادآور می‌شوند که آزمون‌گر و داوران باید بدانند که دکتری تخصصی جایزهٔ نوبل نیست، بنابراین همیشه باید زمان بندی پژوهش، محدودیت‌ها و تنگناهایی که دانشجو مجبور است آن را مدیریت کند و انتظارات معمول درون رشته ای در مورد کمیت و کیفیت کار را مدنظر داشته باشند. تعداد معمول کلمات رساله در رشته های مختلف متفاوت است اما بر اساس مقررات معمولاً تعداد ۸۰ هزار الی ۱۰۰ هزار کلمه مجاز است.

انتظار میرود رسالهٔ دکتری تخصصی که توسط دانشجو ارائه میشود، پژوهشی مستقل همراه با ارائهٔ نوآوری در دانش مورد نظر باشد و براساس آن ثابت کند که دانشجو پژوهشی را در یک رشتهٔ تخصصی و یا موضوع بین رشته ای انجام داده و توانایی خود را برای اجرای پژوهش های مستقل به عنوان یک متخصص مسلط و صاحب نظر نشان دهد. همچنین دانشجو باید نشان دهد که همکاری مؤثری در پیشبرد دانش داشته و شناخت کاملی را بدست آورده است.

دورهٔ دکتری تخصصی به عنوان یک فرآیند: موضوع تازه ای که در مورد دوره های دکتری تخصصی بوجود آمده، تغییر از توجه به محتوا به کسب شایستگی و توانمندی است. این تغییر از تأکید بر تجربهٔ کسب شده از دکتری تخصصی توسط دانشجو و نه نگاه صرف به خروجی‌ها و یا محصول نهایی (رساله) ناشی شده است.

[۱] Rudestam & Newton
[۲] distinct contribution
[۳] Cryer
[٤] Mullines & Kiley

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]
[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

هدف اصلی این است که ما پژوهشگری مستقل تربیت کنیم. اگرچه اکثریت دانشجویان دکتری وارد مشاغل غیر دانشگاهی می شوند. در مطالعه ای در آمریکای شمالی، گُلد و دُر[۱] (۲۰۰۱) به یافته هایی حاکی از عدم درک صحیح دانشجویان از تحصیلات تکمیلی اشاره کردند. آنها مشاهده نمودند که بسیاری از دانشجویان در مورد الزامات مورد نیاز برای ورود به دورهٔ دکتری تخصصی، چگونگی اجرای فرآیندها و اتمام موفقیت آمیز آن اطلاعات کاملی نداشتند. این پژوهشگران همچنین دریافتند که بین اهداف آموزش های دکتری، آرمان ها، اهداف و انگیزه های دانشجویان و واقعیت های موجود در حرفهٔ آنها در بیرون و درون دانشگاه هماهنگی وجود ندارد.

عنصر کلیدی تجربهٔ دانشجو از تحصیل در دکتری ایجاد تحول درون فرهنگی جدید است. چیزی که هادن[۲] (۱۹۹۳) از آن به عنوان «روی آوردن به دکتری تخصصی» یاد می کند. بسیاری از مؤسسات آموزش عالی برنامه‌هایی را برای کمک به دانشجویان جدید به منظور انطباق با موقعیت جدید به عنوان پژوهشگر مبتدی برگزار می کنند. برخی از این برنامه ها شامل یادگیری زمان بندی صحیح برنامه های زندگی و اختصاص زمان کافی برای فعالیت های درسی، آموزش تکنیک های مطالعه، حفظ سلامتی و تناسب اندام و حفظ روابط خانوادگی و دوستی در حین تحصیل می باشد (آلن و همکاران، ۲۰۰۲).

اهداف و رسالت های دورهٔ دکتری تخصصی

مطالعهٔ پیشینهٔ پژوهش انجام پژوهش های وسیع و متنوعی را به ویژه در داخل کشور، که صرفاً به موضوع بررسی رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی پرداخته باشد، نشان نمی دهد. شورای تحصیلات تکمیلی انگلستان در سال ۱۹۹۷، اهداف برگزاری دکتری تخصصی را تسلط بر مبانی رشتهٔ تخصصی، تسلط بر پژوهش و گستره‌ی دانش تخصصی (چون روش ها، فنون، متون و داده ها) و تسلط بر مهارت های عمیق (چون مشارکت علمی و مهارت نقد و بررسی با کیفیت بالا) معرفی می نماید.

گرین و پاول[۳] (۲۰۰۵)، هدف از برگزاری دوره های دکتری تخصصی را چنین بیان کرده اند: ۱) تربیت نیروی انسانی برای تصدی حرفه دانشگاهی و ایفای نقش استادی دانشگاه، ۲) تربیت نیروی انسانی برای انجام پژوهش های دانشگاهی و رهبری طرح های پژوهشی در دانشگاه و پژوهشگاه‌ها، ۳) تربیت نیروی انسانی برای پژوهش‌های کاربردی در جهت توسعه اقتصادی در ابعاد وسیع، ٤)ایجاد توانایی انجام کارهای برگرفته از حس کاوشگری در راستای حق فردی افراد و به منظور ارضای حس کنجکاوی ایشان و ۵) تربیت سطح بالا برای بدست آوردن دانش تخصصی.

[۱] Golde & Dore
[۲] Haden
[۳] Green& Powell

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]
[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

همچنین اسکات و همکاران (اسکات، براون و لانت[۱]،۲۰۰٤) در کتاب "دکتری تخصصی،تجمیع دانش دانشگاهی و تخصص" اهدافی را برای دوره های دکتری تخصصی به شرح عنوان نموده اند:

۱-آموزش فنون و مهارت های پژوهشی: بر این اساس دانشجویان باید قادر باشند به:

۱-۱-ارائه توانایی تشخیص و اثبات مسائل علمی

۱-۲-توانایی خلاصه نمودن، مستند نمودن، گزارش دهی و انعکاس روند پیشرفت

۲-اجرای پژوهش: بر این اساس دانشجویان باید قادر باشند به:

۲-۱- اجرا فعالیت های علمی و تحقیقاتی و ارائه نتایج مؤثر و دارای ارزش علمی

۲-۲-کسب آگاهی از فرآیندهای لازم برای سرمایه گذاری و ارزیابی پژوهش های مرتبط

۳-مدیریت پژوهش: بر این اساس دانشجویان باید قادر باشند به:

۳-۱-اجرای مؤثر مدیریت پروژه از طریق تنظیم اهداف پژوهشی و اولویت بندی فعالیت ها

۳-۲-بکارگیری فناوری اطلاعات به شکل مناسبی برای مدیریت پایگاه داده ها، گزارش دهی و ارائه اطلاعات

٤-اثربخشی فردی: بر این اساس دانشجویان باید قادر باشند به:

٤-۱-نشان دادن علاقه فردی به آموختن دانش

٤-۲-نشان دادن انعطاف پذیری و عدم تعصب و دید باز

٤-۳-نشان دادن انضباط فردی و دارا بودن انگیزه های لازم برای فعالیت های علمی تخصصی

٤-٤-نشان دادن توانایی ابتکار عمل، فعالیت مستقل و متکی به خود

۵-مهارت های ارتباطی: بر این اساس دانشجویان باید قادر باشند به:

۵-۱-پرداختن به سلسله بحث های علمی مرتبط و بیان روشن ایده در حضور طیفی از مخاطبان به شکل رسمی و غیر رسمی از طریق بکارگیری فنون مختلف

۵-۲-کمک به ارتقاء فهم عمومی از یک زمینه پژوهشی

[۱] Scott & Brown & Lunt

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

۵-۳-اثربخشی حمایت از دیگران در هنگام تدریس و انتقال مطلب علمی به آنها، توانایی بکارگیری مهارت استادی و تشریح فعالیت های علمی

٦-کارشبکه ای و کار تیمی: بر این اساس دانشجویان باید قادر باشند به:

٦-۱-توسعه و انجام کار گروهی و ایجاد ارتباط بین همتایان، اساتید راهنما و دانشکده ها و همچنین بین دانشگاه و جامعه پژوهشی بزرگتر

٦-۲-ایجاد توانایی درک متقابل دیگران و قدرت ترغیب و تأثیرگذاری برای موفقیت در فعالیت های رسمی و غیر رسمی تیمی

٦-۳-توانایی شنیدن، ارائه نظر و دادن بازخورد مناسب و مستدل و پاسخ هوشمندانه به دیگران

۷-مدیریت در حرفه تخصصی: بر این اساس دانشجویان باید قادر باشند به:

۷-۱-درک نیازها و داشتن تعهد به توسعه حرفه ای

۷-۲-مدیریت تخصصی حرفه خود و قراردادن اهداف قابل دستیابی برای گسترش حرفه

۷-۳-نمایش بینشی که بتواند مهارت های پژوهشی را از حرفه تخصصی در سطحی بزرگتر در داخل و خارج محیط دانشگاه نمایان سازد.

۷-٤-ارائه مهارت ها، تجارب فردی و تخصصی برای درخواست شغل و مصاحبه شغلی

مالینز و کیلی[۱] (۲۰۰۰) در مطالعهٔ خود پیرامون اهداف مدل های جدید برگزاری دورهٔ دکتری تأکید می نمایند که در مدل کارآموزی، دکتری تخصصی دوره‌ای است که در طول آن دانشجو هنر و علم پژوهش و اصول اخلاقی پژوهش را یاد می گیرد، با بکارگیری دقت زیاد ذهنی که لازمهٔ کار پژوهشگر است آشنا می شود و می آموزد که چگونه به یک سؤال پژوهشی چهارچوب دهد، آن را دنبال کرده و به آن شکل دهد و بخشی از یک پژوهش اصیل را تکمیل نماید.

کیم (۲۰۰۷)، با مطالعهٔ وضعیت کنونی دانشجویان دورهٔ دکتری، عدم توجه به کسب مهارت های کلیدی حرفه ای توسط دانشجو و آموزش دیدن در حوزه ای محدود را از ضعف های برخی از مؤسسات برگزار کننده دوره دکتری ارزیابی می نماید (کیم[۲]، ۲۰۰۷).

[۱] Mullins & Kiley
[۲] Kehm

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

اورنون[۱] (۲۰۰۵) در مطالعه ای با تبیین مدل های های نوظهور چگونگی برنامه های دورهٔ دکتری تخصصی در سراسر جهان، تفاوت های آن را با سبک های سنتی به شرح ذیل خلاصه می نماید:

- تغییر مدل های آموزشی از شکل ملی به شکل بین المللی
- تغییر از شکل ابتدائی و برگرفته از حس کنجکاوی به پژوهش مبتنی بر نتایج
- از پژوهش انفرادی به پژوهش تیمی
- از پژوهش محدود و مبتنی بر رشته ای خاص به پژوهش چند رشته ای[۲]
- از آزمایشگاه های کوچک به طرح های مراکز برگزیده و مؤسسات بزرگ پژوهشی
- از سرمایه گذاری توسط دانشگاه‌ها و مؤسسات عمومی به منابع متعدد سرمایه گذاری
- از پژوهش غیر محدود به پژوهش بر اساس طرح و برنامه
- از شکل کاملاً دانشگاهی به شکل حرفه ای
- از شکل امنیتی به محیطی رقابتی و خلق کار و حرفه
- از علوم تکه تکه به علوم بزرگ و وسیع
- از بهره برداری منابع به توسعهٔ پایدار

گزارش دیرینگ[۳](۱۹۹٦) با بررسی اهداف و برنامه‌های دورهٔ دکتری، توجه به پیش بینی و تدارک روش‌های مهارت آموزی و حمایت در طول پژوهش را پیشنهاد می نماید. همچنین گزارش رابرت[٤](۲۰۰۲) اینگونه بحث می نماید که تمرکز دوره‌های دکتری در سبک قدیمی بر انجام پژوهش صرف، محکوم به شکست خواهد بود و بر این اساس فراگیری دامنهٔ وسیعی از مهارت های مختلف در شیوه های نوین امری لازم و ضروری می باشد. همچنین فریم و آلن[۵](۲۰۰۲) در مطالعهٔ خود، اتخاذ رویکرد انعطاف‌پذیری در برنامه‌های پژوهشی دوره دکتری تخصصی را خواستار شدند و بر اقدام جهت آموزش مهارت های قابل انتقال بوسیلهٔ برگزار کنندگان تأکید نمودند.

[۱] Uronen
[۲] Multidisciplinary
[۳] Dearing Report
[٤] Roberts Report
[۵] Frame & Allen

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]
[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

در سالهای ابتدایی تأسیس این دوره ها، برنامه‌های دکتری تخصصی متمرکز بر تربیت پژوهشگر برای ایفای نقش در حیطهٔ استادی دانشگاه و کارهای پژوهشی بودند. اما واقعیت‌های کنونی آموزش‌های دکتری را برای استفاده در حوزه های وسیع تری مطرح می نماید. همچنین در حال حاضر شاهد آن هستیم که برنامه هایی که از طرف دانشگاه‌ها برای دورهٔ دکتری مناسب تشخیص داده می شوند با موضوعاتی که دانشجویان انتظار دارند متفاوت شده است. گُلد و دُر[۱](۲۰۰۱) عدم تناسب بین اهداف دانشجو از تحصیل در دورهٔ دکتری، آرمان دانشجو، واقعیت‌های این حرفه و محیط بیرون از دانشگاه را از شکاف های مهم کنونی می دانند.

روش شناسی پژوهش

در این پژوهش با استفاده از روش کتابخانه ای- اسنادی و با رویکردی تطبیقی، رسالت‌ها و اهداف دوره‌های دکتری تخصصی در ایران با دانشگاه‌ها در سایر کشورهای جهان، بررسی و مورد مقایسه قرار گرفته است.

این پژوهش از نظر هدف کاربردی بوده و از نظر گردآوری داده ها از روش توصیفی- تحلیلی مبتنی بر تجزیه و تحلیل مقایسه ای استفاده شده است که برای این منظور از روش جرج بردی[۲] بهره گرفته شده است. این روش در چهار مرحله شامل الف) مرحله توصیف: در این مرحله به تدارک یافته های کافی و یادداشت برداری و مطالعه از اسناد و اطلاعات از منابع مختلف پرداخته شده است ، ب) مرحله تفسیر: این مرحله شامل بررسی اطلاعاتی است که در مرحله اول پژوهشگر به توصیف آن پرداخته است، ج) مرحله همجواری: طی این مرحله اطلاعاتی که به روش مطالعه جامعه شناختی تفسیر شده است، طبقه بندی شده و مجاور هم قرار می گیرد تا تشابهات و تفاوت‌های آن نمایان شود و برای مرحله بعد آماده شود، د) مرحله مقایسه: که در آن مقایسه تفاوت ها و تشابهات داده‌های پژوهش انجام شده است (آقازاده، ۱۳۸۹). جامعه مورد مطالعه تحقیق شامل اسناد و آیین نامه‌ها و مدارک مربوط به رسالت‌ها و اهداف دوره‌های دکتری تخصصی در ایران و سایر دانشگاه‌ها در کشورهای مختلف جهان می باشد و نمونه آماری به شکل هدفمند انتخاب شده است. ابزار گردآوری داده های پژوهش منابع کتابخانه‌ای و سایت‌های اینترنتی بوده و برای تحلیل داده های گردآوری شده از روش کدگذاری و مقوله بندی استفاده شده است.

در این پژوهش برای بررسی رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در ایران به سایت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و سایر منابع مرتبط مراجعه شد. یافته های بدست آمده نشان داد که در ایران

[۱] Golde & Dore
[۲] Beredy

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]
[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

منابع اصلی که در آن به رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی اشاره شده عبارتند از: آیین نامه دورهٔ دکتری تخصصی مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، آیین نامه دورهٔ دکتری تخصصی دانشگاه آزاد اسلامی، آیین نامه دورهٔ دکتری پیوسته در رشته های تخصصی برای استعدادهای درخشان، دستورالعمل مشخصات کلی و سرفصل دروس و برنامه آموزشی دوره های دکتری تخصصی که توسط اعضای شورای گسترش آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به تصویب رسیده است. همچنین برای بررسی رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در دانشگاه‌های سایر کشورهای جهان ابتدا به سایت دانشگاه‌های برتر جهان (براساس رتبه بندی سال ۲۰۱۳ شانگهای) مراجعه شد و با توجه به دسترسی به اهداف و رسالت‌های دورهٔ دکتری تخصصی در سایت دانشگاه‌ها، شانزده دانشگاه شامل دانشگاه‌های هاروارد[۱]، استنفورد[۲]، برکلی[۳]، بنتلی[٤]، جانز هاپکینز[٥]، مک گیل[٦]، مؤسسه عالی کالیفرنیا[۷]، میشیگان[۸]، جورجیا[۹]، مونیخ[۱۰]، توکیو[۱۱]، ایلی نوی[۱۲]، مدرسه‌ی بین‌المللی مدیریت[۱۳]، دانشگاه ملی سنگاپور[۱٤]، سان چین[۱٥]، تورنتو[۱٦] مورد مطالعه و توصیف قرار گرفتند و یادداشت برداری های لازم برای مراحل بعدی انجام شد(توصیف). در مرحلهٔ بعد اطلاعات توصیف شده مورد تفسیر قرار گرفت و با بررسی اطلاعات بدست آمده از دقیق بودن و مناسب بودن آنها اطمینان حاصل شده(تفسیر). بر این اساس در این مرحله برای تجزیه و تحلیل محتوای داده های کیفی بدست آمده بر اساس نظر گرانهیم و لاندمن[۱۷] (۲۰۰٤) مراحل زیر اجرا شدند: ۱-خواندن کل متن برای درک کل محتوای آن ۲-تعیین واحدهای معنادار و کدهای اولیه ۳-طبقه بندی کدهای اولیه مشابه در طبقات جامع تر ٤-تعیین درون‌مایه اصلی طبقات. بر این اساس واحدهای معنادار یا کدهای اولیه استخراج و بر اساس شباهت ها کدها در دسته‌های همگون طبقه‌بندی شد. سعی شد درون طبقات بیشترین همگونی و بین طبقات بیشترین ناهمگونی وجود داشته باشد و هیچ داده‌ای در درون دو طبقه قرار نگیرد. نزدیک ٦٤ واحد معنادار یا کد اولیه در دو گروه اهداف و رسالت ها در ایران و سایر دانشگاه-

[۱] Harvard
[۲] Stanford
[۳] Berekeley
[٤] Bentley
[٥] Johns Hopkins
[٦] Mc Gill
[۷] Caltech
[۸] Michigan
[۹] Georgia
[۱۰] Munich
[۱۱] Tokyo
[۱۲] Illinois
[۱۳] International School of Managment
[۱٤] National University of Singapore
[۱٥] Sun University
[۱٦] Toronto
[۱۷] Granheim & Lundman

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]
[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

های جهان به دست آمد که در نهایت ۹ درون‌مایه کلی برای آنها استنباط و استخراج شد. سپس در مرحلهٔ بعد، اطلاعات دسته‌بندی شده بر اساس سؤالات تحقیق طراحی و دسته بندی شده است (همجواری). در نهایت، اطلاعات دسته بندی شده بر اساس سؤالات تحقیق مورد تحلیل قرار گرفته و با یکدیگر مقایسه شدند (مقایسه).

یافته های پژوهش

رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در ایران

در ایران به دلیل رویکرد تمرکز در نظام آموزش عالی، مانند سایر مقاطع تحصیلی دوره های دکتری تخصصی در بخش های علوم غیر پزشکی تحت نظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و در بخش رشته های علوم پزشکی تحت نظر وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی می باشد. دوره های دکتری تخصصی در ایران مانند مقاطع کاردانی، کارشناسی و کارشناسی ارشد تابع قوانین مصوب و مدونی است که از طرف شورای گسترش آموزش عالی به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ابلاغ شده است. این شورا بالاترین مرجع تصمیم‌گیری در خصوص گسترش رشته‌های دانشگاهی و گروه‌های آموزشی در دانشگاه‌های ایران است. این شورا فعالیت های خود را از طریق دبیرخانه شورای گسترش آموزش عالی که با عنوان دفتر گسترش و برنامه‌ریزی آموزش عالی شناخته می شود انجام می دهد.

با توجه به این موضوع، برای بررسی رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در ایران به سایت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و سایر منابع مرتبط مراجعه شد. نتایج بررسی ها نشان داد منابعی که در آن به رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی اشاره شده است عبارتند از:

۱- آیین نامه های دوره دکتری تخصصی شامل:

- آیین نامه دورهٔ دکتری تخصصی مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری(آخرین ویرایش در سال۱۳۸۹) که به امضای وزیر علوم رسیده است.
- آیین نامه دورهٔ دکتری تخصصی مصوب پنجاه و پنجمین جلسه شورای برنامه ریزی دانشگاه آزاد اسلامی(سال ۱۳۸۳) که به امضای رئیس دانشگاه آزاد اسلامی رسیده است.
- آیین نامه دورهٔ دکتری پیوسته در رشته های تخصصی برای استعدادهای درخشان، مصوب شورای هدایت استعدادهای درخشان (سال ۱۳۷٦) که به امضای وزیر علوم رسیده است.

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

۲- دستورالعمل مشخصات کلی و سرفصل دروس و برنامه آموزشی دوره های دکتری تخصصی که توسط اعضای شورای گسترش آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به تصویب رسیده است.

آیین نامه دورهٔ دکتری تخصصی مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری(مصوب ۱۳۸۹)

آیین نامه دوره دکتری مشتمل بر ۱۵ ماده و ۲۲ تبصره و برای برگزاری دوره های دکتری تخصصی با دو شیوهٔ پذیرش«آموزشی-پژوهشی» و «پژوهشی» در سال ۱۳۸۹ ویرایش نهایی و توسط وزیر علوم وقت تصویب و به کلیه دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی برای اتخاذ رویه‌ای یکسان ابلاغ شده است.

در مقدمه این آیین نامه رسالت ها و اهداف دورهٔ دکتری تخصصی اینگونه بیان شده است: «رشد پرشتاب علم و فناوری و تحولات عظیم اجتماعی و اقتصادی به خصوص اهداف برنامه های توسعه و سند چشم انداز بیست سالهٔ جمهوری اسلامی ایران، شرایطی را برای دانشگاه ها و مراکز تحقیقاتی پدید آورده است که وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای ایجاد تحول راهبردی در علم و فناوری و توجه بیشتر به پژوهش، تربیت نیروهای متعهد، متخصص و ماهر را از طریق تنوع در شیوهٔ پذیرش دانشجو در دوره دکتری، در صدر اولویت های کاری خود قرار داده است».براساس موارد فوق الذکر اصلی ترین مفاهیم کلیدی رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی طبق جدول ذیل می باشد:

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

جدول شماره ۱: رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در آیین نامه دورهٔ دکتری تخصصی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

ردیف	بخش	اهداف و رسالت ها
۱	مقدمه	تحول راهبردی در علم و فناوری
۲	مقدمه	توجه بیشتر به پژوهش
۳	مقدمه	تربیت نیروهای متعهد
٤	مقدمه	تربیت نیروهای متخصص
٥	مقدمه	تربیت های نیروهای ماهر
٦	مقدمه	تربیت نیروی انسانی نوآور در زمینه مختلف علوم و فناوری
۷	مقدمه	رفع نیازهای کشور
۸	تبصره ۱۵	گسترش مرزهای دانش (مثل تولید دانش جدید، تولید دانش فنی، ثبت اختراع، اکتشاف، نوآوری، آثار بدیع هنری، کتاب تألیفی)
۹	ماده ۸	کسب صلاحیت علمی لازم برای انجام فعالیت های پژوهشی

آیین نامه دورهٔ دکتری تخصصی دانشگاه آزاد اسلامی

آیین نامه دورهٔ دکتری تخصصی دانشگاه آزاد اسلامی، مصوب پنجاه و پنجمین جلسه شورای برنامه ریزی دانشگاه آزاد اسلامی(سال ۱۳۸۳) می باشدکه به امضای رئیس وقت این دانشگاه رسیده است.

در ماده ۲ از بخش کلیات فصل اول این آیین نامه رسالت ها و اهداف دورهٔ دکتری تخصصی اینگونه بیان شده است:

«هدف از ایجاد دوره دکتری، تربیت افرادی است که با احاطه یافتن به آثار علمی در یک زمینه خاص و آشنا شدن با روش های پیشرفته تحقیق و دستیابی به جدیدترین مبانی آموزش و پژوهش، بتوانند با نوآوری در زمینه های علمی و تحقیقاتی، در رفع نیازهای کشور و گسترش مرزهای دانش، در رشته تخصصی خود مؤثر بوده و به تازه هائی در جهان دست یابند».

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

براساس موارد فوق الذکر اصلی ترین مفاهیم کلیدی رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی طبق جدول ذیل می باشد:

جدول شماره ۲: رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در آیین نامه دورهٔ دکتری تخصصی دانشگاه آزاد اسلامی

ردیف	بخش	اهداف و رسالت ها
۱	ماده۲ مقدمه	تربیت افرادی است که با احاطه یافتن به آثار علمی در یک زمینه خاص
۲	ماده۲ مقدمه	آشنا شدن با روش های پیشرفته تحقیق
۳	ماده۲ مقدمه	دستیابی به جدیدترین مبانی آموزش
٤	ماده۲ مقدمه	دستیابی به جدیدترین مبانی پژوهش
٥	ماده۲ مقدمه	پرورش افرادی توانمند در نوآوری در زمینه های علمی و تحقیق در رفع نیاز های کشور
٦	ماده۲ مقدمه	گسترش مرزهای دانش در رشته تخصصی
۷	ماده۲مقدمه	دستیابی به تازه های (علمی)جهان

آیین نامه دورهٔ دکتری پیوسته در رشته های تخصصی برای استعدادهای درخشان

آیین نامه دورهٔ دکتری پیوسته در رشته های تخصصی برای استعدادهای درخشان، مصوب شورای هدایت استعدادهای درخشان (سال ۱۳۷٦) که به امضای وزیر علوم رسیده است. این آیین نامه برای اجرای دوره دکتری پیوسته در رشته های خاص به منظور شکوفایی استعدادهای درخشان در آموزش عالی کشور تدوین و ابلاغ شده است.

در ماده ۳ این آیین نامه اهداف برگزاری دوره دکتری تخصصی پیوسته چنین بیان شده است:

الف- توجه بیشتر به تفاوت های استعدادهای افراد و فراهم ساختن امکان شکوفایی استعدادهای درخشان

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

ب- ایجاد گرایش و جاذبهٔ بیشتر برای استعدادهای برتر جهت تحصیل در رشته های خاص، بویژه رشته های علوم پایه

ج- ایجاد زمینه مناسب برای ارتقای کیفیت آموزش عالی کشور

د- تسریع در تربیت نیروی انسانی متخصص، مبتکر و خلاق در زمینه های مختلف متناسب با نیازهای آموزشی و پژوهشی کشور در جهت گسترش مرزهای دانش و پیشبرد فن آوری جدید

ه- تمهید جایگاه آموزشی و پژوهشی مناسب برای پرورش استعدادهای درخشان

براساس موارد فوق الذکر اصلی ترین مفاهیم کلیدی رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی طبق جدول ذیل می باشد:

جدول شماره ۳: رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در آیین نامه دورهٔ دکتری پیوسته در رشته های تخصصی برای استعدادهای درخشان

ردیف	بخش	رسالت ها و اهداف
۱	ماده ۳ : اهداف	توجه بیشتر به تفاوت های استعدادهای افراد و فراهم ساختن امکان شکوفایی استعدادهای درخشان
۲	ماده ۳ : اهداف	ایجاد گرایش و جاذبهٔ بیشتر برای استعدادهای برتر جهت تحصیل در رشته های خاص، بویژه رشته های علوم پایه
۳	ماده ۳ : اهداف	ایجاد زمینه مناسب برای ارتقای کیفیت آموزش عالی کشور
٤	ماده ۳ : اهداف	تسریع در تربیت نیروی انسانی متخصص متناسب با نیازهای آموزشی و پژوهشی کشور
٥	ماده ۳ : اهداف	تسریع در تربیت نیروی انسانی مبتکر متناسب با نیازهای آموزشی و پژوهشی کشور
٦	ماده ۳ : اهداف	تسریع در تربیت نیروی انسانی خلاق در زمینه های مختلف متناسب با نیازهای آموزشی و پژوهشی کشور
۷	ماده ۳ : اهداف	گسترش مرزهای دانش و پیشبرد فن آوری جدید
۸	ماده ۳ : اهداف	تمهید جایگاه آموزشی و پژوهشی مناسب برای پرورش استعدادهای درخشان

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

۲- دستورالعمل مشخصات کلی و سرفصل دروس و برنامه آموزشی دوره های دکتری تخصصی در ایران

دستورالعمل مشخصات کلی و سرفصل دروس و برنامه آموزشی دوره های دکتری تخصصی که توسط اعضای شورای گسترش آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به تصویب رسیده است دومین دسته کلی از منابعی هستند که در مورد رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی صحبت شده است. در این بخش ابتدا به سایت رسمی دفتر گسترش و برنامه ریزی آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری که اصلی ترین و قانونی ترین مرجع تصمیم گیری برای ایجاد و انحلال رشته ها و دوره های تحصیلی، گروه های آموزشی، دانشکده ها و دانشگاه‌های دولتی و غیر دولتی، پژوهشگاه ها و پژوهشکده ها و یا هرنوع مؤسسه آموزش عالی می باشد مراجعه شد. بر اساس اطلاعات مندرج در سایت رسمی این دفتر برنامه‌های آموزشی مصوب شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی در ۱۳ گروه علمی دسته بندی شده است که عبارتند از: ۱-گروه فنی و مهندسی ۲- گروه هنر ۳- گروه علوم پایه ٤- گروه علوم انسانی ۵- گروه کشاورزی و منابع طبیعی ٦- گروه دامپزشکی ۷- گروه علمی-کاربردی ۸- گروه علوم اجتماعی ۹- گروه علوم و فنون دریایی ۱۰- گروه محاسبات نرم ۱۱- گروه زیست فناوری ۱۲-گروه علوم حوزه ۱۳- گروه نظامی انتظامی

سپس با مراجعه به هر گروه علمی، به طور تصادفی دستورالعمل مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس دورهٔ دکتری تخصصی در ۲ رشته تحصیلی هر یک از گروه های ۱۳ گانه مورد بررسی و اهداف برنامه های دوره مورد تحلیل محتوا قرار گرفتند. لازم به ذکر است که از این ۱۳ گروه مختلف ٦ گروه آموزشی فاقد رشته هایی در مقطع دکتری تخصصی می باشند. نتایج بدست آمده به تفصیل در پیوست آورده شده است.

دسته بندی و کد گذاری رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی

پس از بررسی رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در ایران در اسناد و آیین نامه های موجود در مرحله بعدی نقاط مشترک مطرح شده دسته بندی و تعداد تکرار آنها محاسبه شدند که به شرح جدول زیر می باشند:

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

جدول شماره٤: اهداف و رسالت های دوره های دکتری تصصی در ایران

گروه اول: گسترش مرزهای دانش و تولید علم و فناوری			
ردیف	**عنوان رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تصصی در ایران**	**منبع**	**مجموع ارجاعات**
۱	گسترش مرزهای دانش	آیین نامه دکتری وزارت علوم/آیین نامه دانشگاه آزاد/ آیین نامه استعداد درخشان/ رشته مهندسی برق/ معماری/ پلیمر/ آمار/ شیمی/ مدیریت آموزش عالی/ علوم اقتصادی/ کشاورزی/ فلسفه سیاسی اسلام/ قرآن و علوم	۱٦
۲	تولید علم و فناوری	معماری و شهرسازی / دامپزشکی	
۳	تحل راهبردی در علم و فناوری	آیین نامه دکتری وزارت علوم	
گروه دوم: کسب صلاحیت برای انجام پژوهش اصیل و پیشرفته			
ردیف	**عنوان رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تصصی در ایران**	**منبع**	**مجموع ارجاعات**
۱	کسب صلاحیت لازم برای انجام پژوهش	آیین نامه وزارت علوم	۱۳
۲	تقویت پژوهش	رشته قرآن و علوم	
۳	توجه بیشتر به پژوهش	آیین نامه دکتری وزارت علوم	
٤	آشنایی با روش های پیشرفته پژوهش	آیین نامه دانشگاه آزاد/ رشته مهندسی برق/ مهندسی پلیمر/ شیمی/ کشاورزی	

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

۵	تربیت افراد متخصص در امر پژوهش پیشرفته	رشته های آمار/ کشاورزی/ بهداشت آبزیان/ دامپزشکی/ فلسفه سیاسی اسلام	
گروه سوم: آموزش تخصصی برای احاطه به رشته تخصصی			
ردیف	**عنوان رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تصصی در ایران**	**منبع**	**مجموع ارجاعات**
۱	تربیت افرادی با احاطه به یک زمینه علمی خاص	آیین نامه دانشگاه آزاد	۹
۲	دست یابی به جدیدترین مبانی آموزش	آیین نامه دانشگاه آزاد	
۳	دست یابی به تازه های علمی جهان	آیین نامه دانشگاه آزاد	
٤	ارتقاء کیفیت آموزش عالی کشور	آیین نامه استعدادهای درخشان	
۵	احاطه بر آثار علمی مهم در یک زمینه علمی	رشته مهندسی برق	
٦	دستیابی به جدیدترین مبانی علمی، تحقیقاتی و فناوری	رشته مهندسی برق/ مهندسی پلیمر/ پژوهش هنر	
۷	ارتقاء کیفی برنامه های آموزشی	مدیریت آموزش عالی	
گروه چهارم: تربیت نیروی انسانی متخصص برای دانشگاه ها و سایر سازمان ها			
ردیف	**عنوان رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تصصی در ایران**	**منبع**	**مجموع ارجاعات**
۱	تربیت نیروی متعهد، متخصص و ماهر	آیین نامه دکتری وزارت علوم/ رشته معماری و شهرسازی، دامپزشکی/ قرآن و علوم	

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

۲	تربیت افرادی برای استادی دانشگاه و بعنوان عضو هیئت علمی	رشته پژوهش هنر/ آمار/ شیمی/ دامپزشکی/ زراعت/ کشاورزی/ مدیریت آموزش عالی/ علوم اقتصادی	۱٤
۳	تربیت متخصصان برای مدیریت موسسات آموزشی و پژوهشی	مدیریت آموزش عالی/ علوم اقتصادی	
گروه پنجم: حل مسائل جامعه به بکارگیری علوم			
ردیف	**عنوان رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تصصی در ایران**	**منبع**	**مجموع ارجاعات**
۱	جهت دهی آموزش، پژوهش و فناوری برای حل مشکلات و رفع نیازهای کشور	آیین نامه دکتری وزارت علوم/ آیین نامه دانشگاه آزاد/ رشته کشاورزی	٦
۲	حل مسائل و مشکلات اجتماعی جامعه	رشته مهندسی برق/ مهندسی پلیمر	
۳	بکارگیری علوم جدید	**رشته قرآن و علوم**	
گروه ششم: افزایش نوآوری در علوم و تحقیقات			
ردیف	**عنوان رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تصصی در ایران**	**منبع**	**مجموع ارجاعات**
۱	نوآوری در علوم و فناوری	آیین نامه وزارت علوم	۸
۲	پرورش افرادی توانمند در نوآوری در زمینه های علمی و تحقیق	آیین نامه دانشگاه آزاد	
۳	تربیت نیروی انسانی مبتکر	آیین نامه دکتری استعداد های درخشان/ شیمی	

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

٤	نوآوری در زمینه های علمی و تحقیقی	مهندسی برق/ مهندسی پلیمر/ آمار/ شیمی	
گروه هفتم: نقد آثار علمی			
ردیف	**عنوان رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تصصی در ایران**	**منبع**	**مجموع ارجاعات**
۱	توانایی بررسی و نقد آثار علمی	رشته فلسفه سیاسی اسلامی	۱

بر اساس اطلاعات جدول شماره ٤ و با توجه به یافته های بدست آمده در ایران، مهم ترین رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی تولید علم و گسترش مرزهای دانش و تحول راهبردی در علم و فن آوری (۱۰۰ درصد) مطرح شده است. سایر اهداف چون تربیت نیروی انسانی توانمند و دارای صلاحیت برای بخش های مختلف از جمله برای استادی دانشگاه و پژوهشگری در مراکز پژوهشی و سایر سازمانها (۸۷/۵ درصد)، انجام پژوهش اصیل و تسلط بر روش های پیشرفته تحقیق (۸۲ درصد)، ارتقاء سطح آموزش و آموزش تخصصی (۵۷ درصد)، نوآوری در علوم و فناوری (۵۰ درصد) وحل مشکلات جامعه با استفاده از علوم و فناوری (۳۷/۵ درصد) در رده های بعدی قرار دارند.

رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در دانشگاه‌های سایر کشورهای جهان

برای بررسی رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در دانشگاه‌های سایر کشورهای جهان ابتدا به سایت دانشگاه‌های برتر جهان (براساس رتبه بندی سال ۲۰۱۳ شانگهای) مراجعه شد و با توجه به دسترسی به رسالت ها و اهداف دورهٔ دکتری تخصصی در سایت دانشگاه‌ها، شانزده دانشگاه مورد مطالعه قرار گرفتند. نتایج این بررسی ها در پیوست مقاله ذکر خواهد شد. در مرحله بعدی نقاط مشترک مطرح شده دسته بندی و تعداد تکرار آنها محاسبه شدند که به شرح جدول زیر می باشند:

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

جدول شماره ۵: رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در دانشگاه های سایر کشورهای جهان

گروه اول: کسب صلاحیت برای انجام پژوهش اصیل و پیشرفته			
ردیف	**عنوان رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تصصی در ایران**	**منبع**	**مجموع ارجاعات**
۱	اجرای پژوهش اصیل و زمینه ایی	دانشگاه برکلی/ مک گیل/ سنگاپور	۱۶
۲	اجرای پژوهش دشوار تجربی در سطح آموزشی	برکلی	
۳	عمقی تر نمودن پژوهش و انجام پژوهش اصیل	موسسه عالی کالیفرنیا/ دانشگاه مونیخ	
٤	گسترش نقش دانشگاه به مرکز پژوهشی در بین موسسات دانشگاهی	تورنتو	
۵	ایجاد فرهنگ پژوهشگری	میشیگان	
٦	فراگیری فنون و مهارت های پژوهشی	مک گیل/ جورجیا	
۷	ایجاد توانایی انجام پژوهش مستقل	میشیگان/ جان هاپکینز	
۸	آموزش مهارت های روش شناسی	برکلی/ جورجیا	
۹	توانایی ورود و ترویج شیوه های مبتنی بر استدلال علمی	جانز هاپکینز/ سان چین	
۱۰	کسب توانایی پژوهش پیشرفته	بنتلی/ سنگاپور/ ایلی نوی/ توکیو	

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

۱۱	کسب توانایی طراحی و هدایت پژوهش	سان چین	
۱۲	مهارت کاربرد آمار	جورجیا	
۱۳	مدیریت پژوهشی	دانشگاه علوم مدیریت	
گروه دوم: رهبری علمی و سازمانی			
ردیف	**عنوان رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تصصی در ایران**	**منبع**	**مجموع ارجاعات**
۱	آماده سازی دانشجویان برای رهبری علمی و مدیریت سازمانها	مدرسه بین المللی مدیریت/ دانشگاه سنگاپور	۷
۲	رهبری علمی (پرورش نسل آینده پژوهشگران)	استنفورد/ موسسه تکنولوژی کالیفرنیا/ جانز هاپکینز/ مونیخ/ توکیو	
گروه سوم: تربیت نیروی انسانی متخصص برای دانشگاه ها و سایر سازمانها			
ردیف	**عنوان رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تصصی در ایران**	**منبع**	**مجموع ارجاعات**
۱	تربیت آموزگاران اخلاق	برکلی	
۲	کمک به دانشجویان برای کسب مهارت های تدریس در دانشگاه	هاروارد/ مونیخ	
۳	کسب توانایی تدریس و آموزش در حرفه دانشگاهی	موسسه کالیفرنیا	
٤	ایجاد آمادگی برای تصدی	جانز هاچکینز/ مدرسه بین المللی مدیریت	

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

	شغل هیئت علمی یا محقق در موسسات آموزشی		۱۰
۵	آموزش دانشجویان برای ایفای نقش استادی دانشگاه	مک گیل	
٦	کسب مهارت های تدریس	بنتلی	
۷	دارا بودن سطح اولیه ایی از تخصص به عنوان استاد دانشگاه	جورجیا	
۸	مدیریت حرفه آکادمیک	توکیو	
گروه چهارم: گسترش مرزهای دانش و تولید علم و فناوری			
ردیف	**عنوان رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تصصی در ایران**	**منبع**	**مجموع ارجاعات**
۱	تولید علم و گسترش مرزهای دانش	برکلی/ مونیخ/ توکیو	۷
۲	تولید علم با استفاده از توانایی برای مطالعات بین رشته ایی	جانز هاپکینز	
۳	تولید دانش جدید	میشیگان/ سان چین	
٤	ترغیب و تشویق خلاقیت و نوآوری	مدرسه بین المللی مدیریت	
گروه پنجم: کسب مهارت های مختلف			
ردیف	**عنوان رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تصصی در ایران**	**منبع**	**مجموع ارجاعات**
۱	ایجاد توانایی ارتباط علمی	میشیگان/ دانشگاه سنگاپور/ مونیخ/ توکیو	

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

	با سایر پژوهشگران، اساتید، دانشجویان و دانشمندان		
۲	کسب مهارت نوشتن	بنتلی	
۳	کسب مهارت ارائه	بنتلی/ سان چین	
٤	کسب مهارت نشر	بنتلی/ سنگاپور/ جورجیا/ ایلی نوی/ سان چین	۱٦
٥	کسب مهارت کار تیمی و شبکه ایی	مونیخ	
٦	کسب مهارت حل مسئله	مونیخ/ سان چین	
۷	کسب مهارت رهبری سازمان ها و کارآفرینی	مدرسه بین المللی مدیریت	
گروه ششم: حل مسائل جامعه در رشته تخصصی			
ردیف	**عنوان رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تصصی در ایران**	**منبع**	**مجموع ارجاعات**
۱	تحقیق برای حل مسائل و مشکلات جامعه	موسسه تکنولوژی کالیفرنیا/ مونیخ/ توکیو	۷
۲	توانایی یافتن مشکلات علمی و مسائل رشته تحصیلی	جانز هاپکینز/ مک گیل/ بنتلی/ میشیگان	
گروه هفتم: نقد و داوری آثار علمی			
ردیف	**عنوان رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تصصی در ایران**	**منبع**	**مجموع ارجاعات**
۱	تفکر نقادانه	مدرسه بین المللی مدیریت/ مونیخ	۷
۲	کسب مهارت داوری آثار علمی	بنتلی/ سنگاپور	
۳	کسب قدرت تحلیل نقادانه	جورجیا/ سان چین	

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

٤	کسب مهارت سنجش و ارزیابی	جورجیا	

بر اساس اطلاعات بدست آمده از جدول شماره ۵ مهم ترین اهداف و رسالت های دوره‌های دکتری تخصصی در سایر دانشگاه‌های جهان عبارت از انجام پژوهش اصیل و تسلط بر روش‌های پیشرفته تحقیق (۱۰۰ درصد) و کسب مهارت های مختلف چون مهارت های ارتباطی، نوشتاری، ارائه، نشرآثار و نتایج پژوهش‌ها، کار تیمی و شبکه ای، کارآفرینی(۱۰۰ درصد) می باشد. همچنین اهدافی چون تربیت نیروی انسانی توانمند و دارای صلاحیت برای بخش های مختلف از جمله برای استادی دانشگاه و پژوهشگری در مراکز پژوهشی و سایر سازمانها (۸۷/۵ درصد)، توانایی بررسی و نقد و داوری آثار علمی مرتبط (٤٤ درصد)، تولید علم و گسترش مرزهای دانش (٤٤ درصد)مدیریت، رهبری ومرجعیت علمی، سازمانی و اجتماعی(٤٤ درصد)، حل مشکلات جامعه با استفاده از علوم و فناوری (٤٤ درصد)، توانایی بررسی نقد و داوری آثار علمی مرتبط (٤٤درصد)، ارتقاء سطح آموزش و آموزش تخصصی (۲۰ درصد) و نوآوری در علوم و فناوری (۱۲/۵ درصد) در ردهٔ بعدی قرار دارند.

وجوه اشتراک و تفاوت رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در ایران با سایر کشورهای جهان

همانگونه که اطلاعات جدول شماره ۵ نشان می دهد نتیجه مقایسه بین رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در ایران با سایر دانشگاه‌ها در کشورهای مختلف جهان حاکی از وجود شباهت ها و تفاوت هایی در این زمینه می باشد که در ۹ گروه اصلی قابل طبقه بندی می باشند. بر این اساس در هردو گروه مورد مقایسه تحقق هدف تسلط دانشجو به اصول علمی رشته تحصیلی و یادگیری عمیق، همه جانبه و تخصصی و به دنبال آن انجام پژوهش اصیلی که منجر به تولید علم و گسترش مرزهای دانش کنونی شود از مهم ترین اهدافی است که در بیشتر اسناد مورد مطالعه به نحوی به آن اشاره شده است. از سوی دیگر برآیند آموزش و پژوهش انجام شده در دوره دکتری باید در نهایت نیروی انسانی متخصص مورد نیاز جامعه را در بخش های آموزشی و پژوهشی تأمین نماید و برخی از دانشگاه‌ها در سایر کشورها (٤٤ درصد) با نگاهی فراتر دستیابی به اهداف بلندی چون تربیت رهبران علمی، سازمانی و اجتماعی را مدنظر قرار داده اند. همچنین مقایسه دو گروه نشان می دهد که کسب مهارت ها و شایستگی‌های کلیدی در تمامی نمونه های مورد مطالعه در سایر کشورها مورد توجه بوده (۱۰۰درصد) در صورتیکه در ایران فقط در یک مورد به لزوم یاددهی آن اشاره شده است. یافته های پژوهش نشان میدهد که نزدیک به نیمی (۳۷/۵ درصد در ایران و ٤٤درصد سایر کشورها) از نمونه های مورد بررسی

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]
[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

در هر دو گروه اعلام نموده اند که دستاوردهای بدست آمده از تربیت دانشجویان در دوره های دکتری تخصصی باید منجر به حل مشکلات جامعه با استفاده از علوم و فناوری شود. همچنین توجه به کسب توانایی بررسی، نقد و داوری آثار علمی در زمینهٔ رشته تخصصی از دیگر موضوعاتی است که حداقل در ٤٤ درصد از نمونه مورد مطالعه در سایر کشورها مورد توجه قرار گرفته و در اسناد مورد بررسی در ایران تنها در یک مورد به آن اشاره شده است.

بحث و نتیجه گیری

بررسی یافته های پژوهش نشان می دهد که بیشترین تمرکز رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در ایران و دانشگاه‌ها در سایر کشورها بر اجرای کارکرد پژوهشی این دوره ها است. به شکلی که انتظار می‌رود افراد بتوانند بر روش‌های پیشرفته پژوهش تسلط پیدا کنند و بطور مستقل و متکی بر توانایی‌های خود اقدام به انجام پژوهش اصیل نمایند که رساله دکتری یکی از مهم ترین دستاوردهای آن است.

به دنبال انجام پژوهش های اصیل در این دوره ها، تولید علم و گسترش مرزهای دانش و نوآوری از دیگر کارکردهای اصلی این دوره ها در تمامی نظام های آموزش عالی می باشد. چنانکه فیلیپ و پاف (۱۹۹٦) این تولید علم را تحت عنوان ارائهٔ کمک جدید به دانش موجود در رشتهٔ تخصصی مطرح می کنند. بنابراین دانش آموختگان دوره دکتری جزء سرمایه های مهم اجتماعی هستند که کشورها برای توسعه همه جانبه به آن نیازمندند و سرمایه گذاری زیادی را برای تربیت نخبگان جامعه از این طریق می نمایند.

گرین و پاول (۲۰۰۵) معتقدند که دورهٔ دکتری باید بتواند به نحو قابل قبولی در جهت تربیت نیروی انسانی متخصص برای تصدی حرفهٔ دانشگاهی و ایفای نقش استادی، انجام پژوهشهای دانشگاهی و یا کمک به توسعهٔ اقتصادی در بخش های دیگر حرکت نماید. همچنین به نظر کاظمی (۱۳۷۹) انتظار می رود که دانشجو در پایان دوره تبدیل به محققی شایسته شود. این نتایج با یافته های بدست آمده از پژوهش همسو می باشد. چنانکه بر اساس این یافته ها سومین کارکرد مشترک این دوره ها تربیت نیروی انسانی متخصص برای ایفای نقش به عنوان مدرس دانشگاه، پژوهشگر و سایر مشاغل تخصصی در سازمان های دیگر می باشد.

همانطور که دیور و میلت (۲۰۰٦) و اونز و نراد (۲۰۱٤) نقل میکنند، یکی از اهداف دورهٔ دکتری این است که فرد دانش آموخته بتواند یافته های علمی رشتهٔ تخصصی خود را مورد ارزیابی و نقد و بررسی قرار دهد. برای رسیدن به این مهارت لازم است که فرد به دانش تخصصی رشتهٔ خود و روش های

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

پیشرفتهٔ تحقیق تسلط کامل داشته باشد. مقایسه اهداف و رسالت های دوره‌های دکتری تخصصی در ایران و دانشگاه‌های سایر کشورها نشان می دهد که در سایر کشورها برنامه ریزی دوره ها به گونه ای می باشد که دانشجویان بتوانند توانایی بررسی و نقد و داوری آثار علمی مرتبط با رشته ی تخصصی را کسب نمایند، در حالیکه از ١٦ مورد مطالعه شده در ایران فقط در یک مورد به این مسئله اشاره شده که نشان دهندهٔ وجود کاستی ها و مشکلاتی در برنامه ریزی درسی دانشجویان این مقطع می باشد.

به دلیل تغییر کارکردهای دورهٔ دکتری و بهره گیری از دانش آموختگان دکتری تخصصی در بخش های مختلف اجتماع و همچنین لزوم انعطاف پذیری دوره ها در جهت پاسخ به تغییرات کنونی و نیازهای حال و آینده جهانی، آموزش سرفصلهای رشتهٔ تخصصی به تنهایی نمی تواند اثربخشی لازم را برای دارندگان مدرک دکتری به همراه داشته باشد (پارک،۲۰۰۵) و رابرت (۲۰۰۲). از این رو توافقی فزاینده وجود دارد که دانشگاه‌ها را ملزم به آموزش و انتقال مهارت های مختلف به دانشجو می نماید (نراد، ٢٠١٤). مطالعه اهداف و رسالت‌های دوره های دکتری تخصصی در ایران و دانشگاه‌های سایر کشورها نشان می دهد که در خارج از کشور دوره‌های دکتری تخصصی باید به گونه ای طراحی شود که بتواند ابعاد مختلف شایستگی‌ها و مهارت‌های کلیدی را از جمله مهارت برقراری ارتباط و تدریس مؤثر، مهارت نوشتاری و نگارش آثار علمی و نشر آثار و نتایج پژوهش ها، مهارت کار تیمی و شبکه ای، مهارت حل مسئله، مهارت کارآفرینی، رهبری سازمانی و بسیاری دیگر از مهارت های مورد نیاز را به دانشجویان آموزش و در درون آنها نهادینه نماید. این نتایج با مطالعهٔ اورنون کیم (۲۰۰۷) همسو می باشد. بر این اساس کسب مهارت‌های کلیدی به این دلیل ضروری به نظر می رسد که کسب علم به تنهایی نمی تواند مؤثر باشد بلکه افراد باید بتوانند مهارت‌های متنوع را برای بکارگیری دانش تخصصی خود داشته باشند. این درحالی است که از ١٦ مورد مطالعه در اهداف و رسالت‌های دکتری تخصصی در ایران، تنها یک مورد به این موضوع اشاره شده است و لذا در برنامه ریزی‌های درسی دورهٔ دکتری که برگرفته از اهداف ترسیمی است، این خلأ مهم و تأثیر گذار خود را نمایان خواهد نمود. همچنین یافته های این پژوهش نتایج پژوهش حق دوست و همکاران (۱۳۸۷) را تأیید می نماید. چرا که بر اساس این یافته ها در خارج از کشور شیوه های هدایت دانشجو ناظر بر توجه خاص به فرامهارت ها(meta-capacities) مانند تفکر و تحلیل منطقی، استفاده از منابع و جستجوی مستندات، آمار و روش تحقیق می باشد. بنابراین لازم است در اهداف و رسالت ها و به دنبال آن برنامه های برگرفته از آنها در نظام آموزش عالی ایران ساز و کارهای کسب مهارت ها و فرامهارت های مورد نیاز به ویژه در دوره‌های دکتری تخصصی مد نظر قرار گیرد. تعریف پروژه‌های پژوهشی گروهی و رساله های مشترک با راهنمایی جمعی از استادان دانشگاه، تعریف رساله‌ها بر اساس نیازهای بخش صنعت و خدمات، کارورزی دانشجویان جهت فعالیت تدریس در دانشگاه تحت نظارت استادان و یا کارورزی در سایر

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

سازمان ها و بسیاری از فعالیت های دیگر از جمله برنامه‌های مهارت آموزی می‌باشند. یافته های پژوهش اورنون نایگست (۲۰۰۲) و نراد (۲۰۱٤)، تأکید می نمایند که دوره های دکتری از این نظر دارای اهمیت فراوانی هستند که دانش آموختگان برگزیده این دوره ها، به دلیل صلاحیت هایی که کسب می نمایند، می توانند نقش‌های برجسته ای را در مدیریت و رهبری در سطوح ملی و جهانی ایفا نمایند. امری که دنیای کنونی به شدت به آن نیازمند است. مطالعه اهداف و رسالت‌های دوره‌های دکتری تخصصی نشان داد، در دانشگاه‌های سایر کشورها به ویژه دانشگاه‌هایی که در رده های نخست رتبه بندی های جهانی قرار دارند (۷مورد از ۱٦ دانشگاه مطالعه شده)؛ اهداف و به دنبال آن برنامه ریزی در دوره های دکتری به گونه ای است که انتظار می رود رهبران اجتماعی و علمی و سازمانی در بین دانش آموختگان دورهٔ دکتری تخصصی تربیت شوند و این امر به صراحت در بیانیه های مأموریت دوره های دکتری ذکر شده است. چنین رویکرد تعالی بخشی مسئولیت خطیری را برعهده دست اندرکاران و جامعه دانشگاهی می گذارد و لذا تمامی سازوکارها و فرآیندها چون نحوهٔ پذیرش دانشجو، برنامهٔ درسی، گزینش استادان، خدمات دانشجویی، امکانات و تجهیزات، فضاهای دانشگاهی، نحوه راهنمایی رساله دانشجویان و ... دستیابی به این هدف را مد نظر قرار داده اند و اینجا همان نقطه ای است که نشان دهنده تمایز و برتری این دانشگاه‌ها نسبت به سایرین می باشد. این در حالی است که این مسئله در اهداف و رسالت های دوره‌های دکتری تخصصی در ایران مورد توجه قرار نگرفته است.

نتایج مطالعهٔ اورنون (۲۰۰۵) نشان دهندهٔ حرکت دوره های دکتری تخصصی از شکل سنتی به سوی مدلهای نوظهور است و این تغییرات در جهت پاسخ گویی به نیازهای دنیای کنونی می باشد. بر این اساس یافته های پژوهش نشان دهندهٔ غفلت نظام آموزش عالی از رویکردهای نوین به این دوره ها است. توجه و اشاره به رعایت شاخص های توسعهٔ پایدار و نقش این دوره ها در آن، اجرای پژوهش های تیمی در قالب رساله های تحصیلات تکمیلی، انطباق با شاخص های بین المللی و توجه به کارکردهای جدید و متنوع این دوره ها از جملهٔ الزاماتی است که غفلت از آن موجب بازماندن دانشگاه ها از رقابت با استانداردهای جهانی خواهد شد.

براساس نتایج پژوهش به مسئولان، برنامه ریزان و سیاست گذاران آموزش عالی توصیه می شود با توجه به اهمیت این دوره ها و رشد فزایندهٔ دانشجویان در مقطع دکتری تخصصی، هدف گذاری ها و به دنبال آن برنامه‌ریزی‌های مرتبط با دوره‌های دکتری تخصصی را با کمک و همفکری جامعهٔ دانشگاهی و بهره گیری از تجربیات دانشگاه‌های موفق و متناسب با نیازهای روز مورد تجدید نظر قرار دهند. به عنوان مثال نتایج این پژوهش نشان داد که هدف گذاری دوره های دکتری تخصصی در ایران

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

به گونه ای است که کمتر به لزوم کسب مهارت های مختلف چون مهارت کارآفرینی، حل مسئله، نقد و تحلیل آثار علمی، تدریس، رهبری، کار تیمی و شبکه ای توجه دارد. حال آنکه کسب این مهارت ها میتواند تأثیر زیادی را بر توفیق افراد در بکارگیری و انتقال دانش کسب شده و گسترش دامنه علوم که همان هدف اصلی تربیت دانشجویان در این مقطع است، داشته باشد. همچنین توجه به مهارت آموزی مستلزم آموزش و توانمندسازی استادان دانشگاه برای ایفای نقش مؤثرتر در این زمینه می باشد.

نتایج پژوهش حاجی حیدری و همکاران (۱۳۹٤) نشان داد که اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری تخصصی با تمامی اهداف و رسالت‌های این دوره ها آشنایی کامل ندارند. براین اساس برگزاری جلسات هم اندیشی و دوره های آموزشی برای آشنایی مدیران، اعضای هیأت علمی و دانشجویان با تمامی اهداف و رسالت های این دوره ها می تواند مؤثر باشد. همچنین به دلیل توجه کمتر برنامه های این دوره ها به پرورش شایستگی ها و مهارت های کلیدی پیشنهاد می شود این موضوع در چارچوب برنامه های درسی آشکار و نهان و فوق برنامه قرار گیرد.

به پژوهشگرانی که قصد تحقیق در موضوعات مرتبط با دوره های تحصیلات تکمیلی و به ویژه دوره های دکتری تخصصی را دارند، پیشنهاد می شود در تحقیقی میزان تحقق اهداف ترسیم شده را در دانشگاه‌های مختلفی که در ایران اقدام به برگزاری دوره های دکتری تخصصی می نمایند مورد بررسی قرار دهند و کاستی‌های احتمالی این دوره ها و دلایل آن را جستجو نمایند. بر اساس یافته های این پژوهش، در نظام آموزش عالی ایران مهمترین هدف دوره های دکتری تخصصی تولید علم و گسترش مرزهای دانش می باشد. بر این اساس لازم است که در پژوهشی سهم دوره های دکتری تخصصی در تولید علم و دانش جدید مورد بررسی و میزان تحقق این هدف بررسی شود.

همچنین وضعیت برگزاری دوره های دکتری تخصصی را در یک رشته تخصصی از دانشگاه‌های ایران با سایر دانشگاه‌ها در سایر کشورهای جهان مورد بررسی و مقایسه قرار داده و نقاط قوت و ضعف هریک را جستجو نمایند. همچنین پیشنهاد می شود در پژوهشی تفاوتهای ماهیتی و شرایط و چگونگی برگزاری دوره های دکتری در هر یک از گروه های علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، کشاورزی و هنر بررسی و مورد مقایسه قرار گیرد.

مطالعه سرفصل های مصوب درسی وزارت علوم نشان می داد که بین شرایط و چگونگی برگزاری دوره های دکتری در رشته های مختلف شباهت های زیادی وجود دارد. این در حالی است که هریک از گروه های تخصصی علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، کشاورزی و هنر تفاوتهای زیادی به لحاظ ماهیتی و شرایط و چگونگی برگزاری دوره های دکتری دارا هستند. بنابراین پیشنهاد می شود در پژوهشی ضمن مطالعه دقیق آیین نامه‌ها و سرفصل های درسی هر یک از گروه های علمی راهکارهای

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

عملی برای به روز رسانی وایجاد تغییرات مناسب برای بهبود وضعیت دوره ها در هریک از گروه های تخصصی ارائه شود.

با توجه به شناخت ناکافی و اندک از چگونگی برگزاری دوره های دکتری تخصصی در دانشگاه‌های موفق جهان و کمبود منابع فارسی در این زمینه، پیشنهاد می شود در پژوهشی به بررسی این موضوع به ویژه در دانشگاه‌هایی که در رتبه های بالای جهانی قرار دارند، پرداخته شود.

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

منابع

۱. آقازاده، احمد. (۱۳۸۹). آموزش و پرورش تطبیقی. انتشارات سمت. چاپ چهاردهم.

۲. ابراهیم آبادی، حسین. (۱۳۸۱). انتظارات از دانشگاه انبوه. تهران: انتشارات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

۳. حاجی حیدری، فرزانه. جعفری، پریوش. آراسته، حمیدرضا. (۱۳۹٤). بررسی مشکلات و چالش های دوره های دکتر تخصصی و ارائه مدلی برای بهبود کیفیت این دوره ها (مورد: منطقه ۸ دانشگاه آزاد اسلامی). رساله دوره دکتری تخصصی مدیریت آموزش عالی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

٤. حق دوست، علی اکبر. صادقی راد، بهنام. فصیحی هرندی، مجید. روح الامینی، آزاده. (۱۳۸۷). شیوه آموزش دکتری تخصصی در ایران و کارکرد آموزش مبتنی بر پژوهش. مجله پژوهشی حکیم. دانشگاه علوم پزشکی ایران. دوره ۱۱.شماره ٤.صص۱٦-۸.

۵. ریاضی، نهال. (۱۳۹۲). نگاهی آسیب شناسانه به اجرای دوره های تحصیلات تکمیلی به ویژه دکتری به شیوهٔ پژوهش محور. مجموعه مقالات پنجمین همایش بین المللی توسعه تحصیلات تکمیلی ایران، فرصت ها و چالش ها. انجمن آموزش عالی ایران.ص ۲۵.

٦. صادقی راد، بهنام. حق دوست، علی اکبر. فصیحی هرندی، مجید. (۱۳۸۸). رویکرد تحول گرایانه به نظام آموزش دکتری تخصصی علوم پزشکی در کشور، مرور ساختار یافته مدل های آموزشی دانشگاه های برتر دنیا. نشریه گام های توسعه در آموزش پزشکی؛ دوره ششم: شماره اول. صص ۲۰-۱۰.

۷. صادقی، زینب. محتشمی، رضا. میری، امیر. (۱۳۸۹). خلاقیت در آموزش عالی، گامی اساسی در جهت توسعه پایدار. نشریه راهبردهای آموزشی در علوم پزشکی. دوره سوم: شماره اول. صص ۱۰-۹

۸. عزیزی، نعمت اله. محمدی، فایق. باقری، سمیرا. (۱۳۹۲). بررسی دیدگاه داوطلبان معرفی شده به مصاحبه آزمون دکتری سال ۹۲-۱۳۹۱ در مورد مصاحبه های تخصصی صورت گرفته از سوی دانشگاه ها. مجموعه مقالات پنجمین همایش بین المللی توسعه تحصیلات تکمیلی ایران، فرصت ها و چالش ها. انجمن آموزش عالی ایران.ص ۳۱۰.

۹. Allen, C. M., Smyth, E. M., & Wahlstrom, M. (۲۰۰۲). Responding to the field and to the academy: Ontario's evolving PhD. *Higher Education Research & Development*, ۲۱(۲), Pp ۲۰۳-۲۱٤.

۱۰. Berekeley University .(۲۰۱٤). Avaiable at http://www.gse.berekeley.edu/pome-phd-policy and organization.

۱۱. Bentley University. (۲۰۱٤). Avaiable at http://www.Bentley University/ University PhD Programs Learning Goals and Objectives.

۱۲. Cryer, P. (۱۹۹٦). The Research Student's Guide to Success. Buckingham. Open University Press. P۱٤۱.

۱۳. California Institue of Technology (۲۰۱٤). Avaiable at http://www.gps.caltech.edu/content/doctoral-degree.

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]

۱٤. Green, Howard & Powell, Stuart, (۲۰۰٥), Doctoral study in contemporary higher education. Open university press.

۱٥. Graneheim, UH., & Lundman, B. (۲۰۰٤). Qualitative content abalysis in nursing research: Concepts, Procedures and Measures to achieve trustworthiness. Nurs Educ Today.۲٤(۲),۱۰٥-۱۲.

۱٦. Golde, C. M., & Dore, T. M. (۲۰۰۱). At cross purposes: What the experiences of today's doctoral students reveal about doctoral education. Survey initiated by the Pew Charitable Trusts. Philadelphia: Pew Charitable Trusts. Retrieved November ۱۲, ۲۰۱۳, from http://www.phd-survey.org/report٪۲۰final.pdf

۱۷. Harvard University(۲۰۱٤). Available at http://www.hbs.edu/doctoral program-overview/pages/default.aspx.

۱۸. John Hopkins University (۲۰۱٤). Avaiable at http://www.education.jho.edu/Academics/doctoral/PhD/Objectives.html.

۱۹. Mc Gill University (۲۰۱٤). Avaiable at http://www.Mc Gill.CA.

۲۰. Northern Illinois University. (۲۰۱٤). Avaiable at http://www.niu.edu/psyc/graduate/school/phd goals.

۲۱. Philips, E.M. and D.S. Pugh.(۱۹۹٦). How to Get a PhD: A Handbook for Student and Their Supervisors. Bukingham: Open University Press. PP ۱۷-۱۸.

۲۲. Rudestam. K.E. and Newton R.R. (۱۹۹۲). Surviving Your Dissertation: A Comprehensive Guide to Content and Process. London: *Sage Publication*, Pp۱۷-۱۸.

۲۳. Smith, A. et al., (۲۰۱۰). One step Beyond: making the most of graduate education. London:BIS.

۲٤. Scott, D. Brown, A. Lunt, I. Thorne, L. (۲۰۰٤). Professional Doctorates, Integrating Professional and Academic Knowledge. Open University Press. P ۱۷.

۲٥. Stanford University. (۲۰۱٤). Avaiable at http://www.ed.Stanford. Edu/academics/doctoral.

۲٦. Scott, David. Brown, Andrew. Lunt, Ingrid & Thornic, luncy. (۲۰۰٤). Professional and academic knowledge. *Open university press*.

۲۷. Sun Yat-Sen University (۲۰۱٤). Avaiable at http://www.sysu.edu.en/programs.aspx.

۲۸. Singapor University. (۲۰۱٤). Avaiable at http://www.b school.nus.edu/ PhD/Programs Details/Learning Goals Objectives.

۲۹. Totonto University (۲۰۱٤). Avaiable at http://www.Toronto-ca/calendar/۲۰۱۳-۲۰۱٤ mission statement.

۳۰. Tokyo University (۲۰۱٤). Avaiable at http://www.su-tokyo.ac.jp/admission.

۳۱. -Technical University of Munich (۲۰۱٤). Avaiable at http://www.gs.tum.de.

۳۲. University of Georgia (۲۰۱٤). Avaiable at http://www.ssw-uga.edu/academics/PhD-Mission.html.

[Downloaded from ihej.ir on 2024-04-20]

[DOI: http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ijrr.14.4.305]